

dat het aanleren van liefde voor het gemeenschappelijke vaderland voor veel Bataafse revolutionairen minstens zo belangrijk was als het verwezenlijken van de individuele vrijheden. Maar het lijkt erop dat dat hij dit element van het Bataafse gedachtegoed beschouwt als een tijdelijk verschijnsel, voortvloeiende uit het (klassiek) republikeinse denken waarin het collectief inderdaad een belangrijke plaats innam, en gericht op het keren van het verval van de Republiek in de achttiende eeuw. Hij veronachtzaamt daarmee dat er vanwege de ‘moderne’ idee van volkssoevereiniteit, vol overgave door de Bataafse revolutionairen omhelsd, een intrinsieke spanning bestond tussen ‘onvervreemdbare rechten’ en de rol van het collectief. Voor veel Bataven vloeiende het merendeel der grondrechten voort uit het maatschappelijk verdrag, oftewel de grondwet, en niet uit de natuur. Deze grondrechten, waaronder de rechten inzake politieke participatie, golden alleen voor degenen die het lidmaatschap van de samenleving hadden weten te verwerven. Daarom gebruikten de

Bataafse revolutionairen ook de aanduiding ‘rechten van de mens *en burger*’, een toevoeging waar Rutjes wat lichtvoetig overheen stapte. Vandaar ook dat de kwestie van het staatsburgerschap sinds de Bataafse revolutie zo aan gewicht heeft gewonnen. Het gelijkheidsbeginsel maakt nog steeds op cruciale momenten pas op de plaats als het gaat om het onderscheid tussen vreemdelingen en Nederlanders. Ook dat is de erfenis van de Bataafse revolutie.

Deze kanttekening laat onverlet dat Rutjes een nuttige bijdrage heeft geleverd aan het debat over de bijdrage van de Bataafse revolutionairen aan de modernisering van Nederland. Bijkomend voordeel is dat het boek zich prettig laat lezen, mede dankzij het feit dat Rutjes rijkelijk citeert uit de door hem benutte bronnen en deze passages mooi heeft verweven met zijn eigen tekst.

**Peter A.J. van den Berg**

Rijksuniversiteit Groningen

In menig opzicht is *Pioniers in schaduwbeeld*, waarop de auteur eind 2012 promoveerde aan de Universiteit van Amsterdam, een atypische dissertatie. Het boek verscheen op de dag van de promotie in een prachtig vormgegeven handelseditie, telt maar liefst 540 pagina's (inclusief noten) en is niet

uitsluitend bedoeld voor de kleine kring van professionele specialisten. Het proefschrift is een van de resultaten van het door de UvA-hoogleraren Wyger Velema en Niek van Sas opgezette NWO-programma *The first Dutch democracy. The political world of the Batavian Republic, 1795-1801*. Oddens' doelstelling was bescheiden en ambitieus tegelijk: hij wilde over de eerste Nationale Vergadering, de tweede Nationale Vergadering en de Constituerende Vergadering, kortweg het eerste parlement van Nederland, ‘een geschikte introductie’ (p. 381) schrijven, leesbaar en verhalend.

Hoewel ook Simon Schama in zijn in 1977 verschenen *Patriots and liberators* niet kreterig was met zijn aandacht voor de wederwaardigheden van de Nationale Vergadering en ook latere auteurs deze cruciale fase in het Nederlandse revolutietijdvak niet hebben overgeslagen, heeft Oddens gemeend dat de eerste drie experimentele jaren van de Nederlandse democratie een

## NIEUWE TIJD

### Schizofrene baanbrekers

*Joris Oddens, Pioniers in schaduwbeeld. Het eerste parlement van Nederland 1796-1798 (Vantilt; Nijmegen 2012) 576 p., ill., €27,50 ISBN 9789460041099*

*Geschiedenis der Staatsregeling* in 1799. Deze Leidse historicus heeft in zijn werk het tot stand komen van de eerste Nederlandse grondwet ontvouwd aan de hand van de parlementaire debatten en liet zijn lezers bovendien kennismaken met de daarin participerende afgevaardigden door hun silhouetportretten af te drukken. Deze ‘schaduwbeelden’ vormden volgens Oddens voor de tijdgenoten de scherpste en herkenbaarste afbeelding van de mens. In *Pioniers in schaduwbeeld* zijn deze portretten opnieuw opgenomen, maar wil de auteur die completeren door in woord ‘de eerste lichte Nederlandse parlementariërs tot leven te wekken in al haar menselijkheid, zonder vooringenomenheid maar ook zonder genade’ (p. 9).

Een belangrijke drijfveer voor Oddens' onderzoek vormde de wetenschap dat de Nationale Vergadering nog niet eerder was onderzocht vanuit het perspectief van de politieke cultuur. Deze benadering vormde ook het ver-

eigen boek toekwamen. Inderdaad ontbrak tot nu toe een specifiek op de totstandkoming en de werking van de nieuwe instelling gerichte studie. In die zin kan zijn boek worden beschouwd als de eerste monografie over Bataafse wetgevende lichamen sinds het verschijnen van Cornelis Rogges

trekpunt van het bovengenoemde NWO-programma en heeft buiten Nederland wel al de nodige nieuwe inzichten opgeleverd voor het revolutietijdvak. Binnen Nederland is de politiek-culturele invalshoek tot nu toe vooral toegepast op de geschiedenis van politiek en parlement in de negentiende en twintigste eeuw. Oddens' studie is daarom niet zozeer een relaas van de formele totstandkoming en vormgeving van het Bataafse parlement, maar veeleer een verslag van de worstelingen van zijn eerste leden met politieke en institutionele vernieuwing. De hoofdtitel verwijst dan ook niet naar de instelling, maar naar de personen die haar hebben vormgegeven en bevolkt.

Na twee voor de niet ingevoerde lezer nuttige hoofdstukken over de ontwikkeling van de revolutionaire bewustwording in Nederland vanaf de Patriottentijd en het daadwerkelijk ontstaan van de eerste Nationale Vergadering volgen zes chronologisch-thematische studies die worden gedragen door de leden van het eerste parlement. Oddens probeert daarin de elkaar in ijlt tempo opvolgende gebeurtenissen te verbinden met de veranderingen in de politieke cultuur. Hij gebruikt daartoe pamfletten en politieke tijdschriften en de door Herman Colenbrander en Leonard de Gou gepubliceerde bronnen over tijdvak en constituties. Zijn voornaamste bron is echter, net als bij Rogge, het particulier uitgegeven *Dagverhaal*, de verslagen van de openbare zittingen van het parlement die dagelijks in druk verschenen. De inrichting van een publieke tribune stond voor een van de vele institutionele vernieuwingen die de pioniers doorvoerden en vormde een wezenlijke en zeer zichtbare breuk met de besloten vergadercultuur van de Republiek. Samen met de radicaal andere wijze van totstandkoming (door middel van verkiezingen) en van optreden (zonder last en ruggespraak) brengt deze openbaarheid Oddens ertoe de term 'parlement' te gebruiken en zo het verschil met de institutionele voorganger van de Nationale Vergadering, de Staten-Generaal, te beklemtonen. Anderzijds laat hij in het vierde, aan de werking van het eerste parlement gewijde hoofdstuk zien hoe schatplichtig de pioniers aan de vergadervormen van hun voorgangers waren. Hier zijn ook verschillende continuïteiten waarneembaar die wat mij betreft aanleiding hadden mogen zijn tot een nadere beschouwing van het door Ido de Haan in zijn oratie besproken fenomeen van politieke transitie en reconstructie.

Binnen de voor deze recensie beschikbare ruimte is

het onmogelijk recht te doen aan de rijkdom aan informatie en analytische observaties die de verschillende hoofdstukken bieden. Intrigerend is Oddens' methode om het gewicht van individuele leden in het parlement te onderzoeken aan de hand van hun via het *Dagverhaal* te achterhalen spreekfrequentie. Belangrijk en baanbrekend zijn de hoofdstukken waarin partijvorming en constitutionele vernieuwing aan de orde komen. Oddens levert een verhelderende bijdrage aan ons begrip van politieke organisatie door nauwgezet de totstandkoming van Republikeinen en Moderaten, als twee partijen gedefinieerd, te documenteren en analyseren. Hij maakt daarmee definitief een eind aan de oude tweedeling in federalisten en unitarissen. In zijn bespreking van de inspanningen om tot een grondwet te komen laat hij zien dat de debatten door Amerikaanse en Franse constitutionele modellen en praktijken werden gekleurd, maar dat toch sprake was van een eigen Nederlands geluid. In het bijzonder het afschrikwekkende voorbeeld van de Terreur leidde tot een sterke begrenzing van de wetgevende macht in het uiteindelijk per referendum verworpen *Ontwerp van Constitutie*.

Oddens schrijft zijn verhaal over het experiment met de democratie aan de hand van degenen die het uitvoerden, vaak fascinerende figuren, die in hun streven naar politieke zuiverheid en innovatie regelmatig teleurstellingen moesten slikken. Doordesemd van de klassiek republikeinse afkeer van aristocraten en privileges moesten de representanten leren omgaan met fenomenen die niet met de vestiging van het eerste gekozen bestuur bleken te zijn verdwenen. In hun worsteling met een nieuwe realiteit waarin verkozen leden voor de eer bedankten en daarmee hun burgerplicht verzaakten en baantjesjagers, verdeeldheid en machtshonger niet waren verdwenen, bleken de pioniers echter nog niet over een aangepast machtsvertoog te beschikken. Onder meer het aantonen van deze 'paradigmatische schizofrenie' maakt dat *Pioniers in schaduwbeeld* het niveau van een passende inleiding op de eerste proefneming met de democratie ver ontstijgt. Dit 'dikke boek' vertelt het verhaal van de eerste Nederlandse parlementariërs zo dat het inspireert tot het doen van vervolgonderzoek. Een groter compliment voor een proefschrift is er niet.

**Ida Nijenhuis**

Huygens ING / Radboud Universiteit Nijmegen